

Сільськогосподарська кооперація

УДК: 334.7:330.3

Є. І. Ходаківський

д.е.н., професор

Житомирський національний агроекологічний університет

СИНЕРГЕТИКА ТА ГЕШТАЛТИ КООПЕРАЦІЇ

Зроблено спробу модернізувати сучасні тенденції кооперативних процесів у сільськогосподарському виробництві на основі методології синергетики, використовуючи інструментарій системної ідентифікації принципів та ізоморфності понять. Запропоновано гештальтний підхід й визначено стержневий гештальт обслуговуючого кооперативу на сільських територіях і формування цілісності (холізму) на основі концепції вирішення проблеми лідерства та підготовки кооперативних кадрів. Визначені і проблеми розвитку кооперативних утворень у регіоні Полісся. Тому для більш успішного розвитку кооперації необхідне становлення цілісної кооперативної системи, що сприяє вдосконаленню інтеграційних процесів, створенню сприятливої правової та соціально-економічної атмосфери. Статистика свідчить: на початок 2013 р. у Житомирській області було зареєстровано 105 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, з них діючих – 32.

Ключові слова: кооперація, синергетика, гештальти, набуте лідерство, ізоморфність дефініцій.

Постановка проблеми

В Україні налічується близько 4,5 млн господарств населення, в цілому селяни виробляють до 80 % молока, 43 – м'яса, 95 – картоплі, 84 – інших овочів, 85 % плодів й ягід. Щоб зробити цю продукцію конкурентною, якіснішою та товарною, держава взяла курс на стимулювання селян до створення виробничих та обслуговуючих кооперативів. Це дасть змогу запропонувати споживачеві вітчизняну продукцію за доступними цінами, а селянам – можливість реалізувати свою продукцію, отримати за це самодостатній дохід та підвищити якість свого життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми дослідження кооперативних процесів у розвитку цивілізацій присутні в роботах багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема англійця Р. Оуена, французів К. Сен-Сімона та Ш. Жіда, німців К. Маркса, В. Райфайзена, росіян О. Герцена, Н. Чернишевського, О. Чаянова, українців М. Костомарова, С. Подолинського, М. Туган-Барановського.

Кооперативна думка, що яскраво продукує ідеї, належить українському досліднику Ф. Щербині (1849–1936 рр.): «живу душу кооперації» окреслюють такі риси: ідея свободи особи, ідея взаємовідносин між людьми в їхній колективній творчості, ідея праці, як головного чинника, що забезпечує розвиток людства».

У наш час на Житомирщині активну дослідницьку роботу із розвитку кооперативних процесів і зокрема вивчення різних форм обслуговуючої кооперації належить кафедрам маркетингу (Зіновчук В. В.) та менеджменту інвестиційної діяльності (Скидан О. В.) Житомирського національного агроекологічного університету й лабораторії економіки Інституту сільського господарства Полісся НААН України (Приймачук Т. Ю.). Щорічно в ЖНАЕУ відбуваються кооперативні читання – Всеукраїнська науково-практична конференція із залучення зарубіжних вчених.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою даної статті є теоретико-методологічні основи модернізації корпоративних процесів на основі застосування сучасних теорій синергетики та гештальтології. Цією публікацією ми намагаємося втрутитися у корпоративні процеси у сільськогосподарському виробництві сучасними інструментами досліджень і, зокрема, синергетикою та гештальтологією, або як синергетика переплітається з кооперативним процесом, кооперація переходить в синергетику, створюючи єдине русло цілісності, використовуючи принципи холізму як провідного (стержневого) принципу дерева гештальту.

Об'єктом дослідження є корпоративні процеси в обслуговуванні сільськогосподарського виробництва у домашніх господарствах Полісся України.

Застосовано методику синергетики як вищої форми системного підходу, а також вперше практично окреслено принципи гештальтології в дослідженні корпоративних процесів.

Результати досліджень

Побудувати стійку кооперативну структуру – це означає забезпечити інтегративну взаємодію її (структури) ієрархічних рівнів. Ізоморфність ієрархічних рівнів та основних принципів представлено на рис. 1. Як бачимо, тут присутня цілковита очевидність ідентичності кооперативних процесів та їх пізнання інструментами синергетики.

Економічна та соціальна ситуація на селі вимагають активного вторгнення в таку ситуацію через застосування науково обґрунтованих форм кооперації, бо у сільській місцевості нині сформовано відповідні нелегальні заготівельні кластери, зокрема продукції скотарства (молока, великої рогатої худоби на м'ясо), тому є певні проблемні питання в організації нових структур, іноді досить конфліктні. Більше того, у селах сформовані обслуговуючі неюрідичні структури, які надають послуги з обробітку ґрунту, посіву сільськогосподарських культур, догляду за посівами, збирання врожаю, вантажних перевезень, у низці випадків заготівлі і переробки сільськогосподарської продукції (здебільшого рослинництва і плодоовочівництва) тощо.

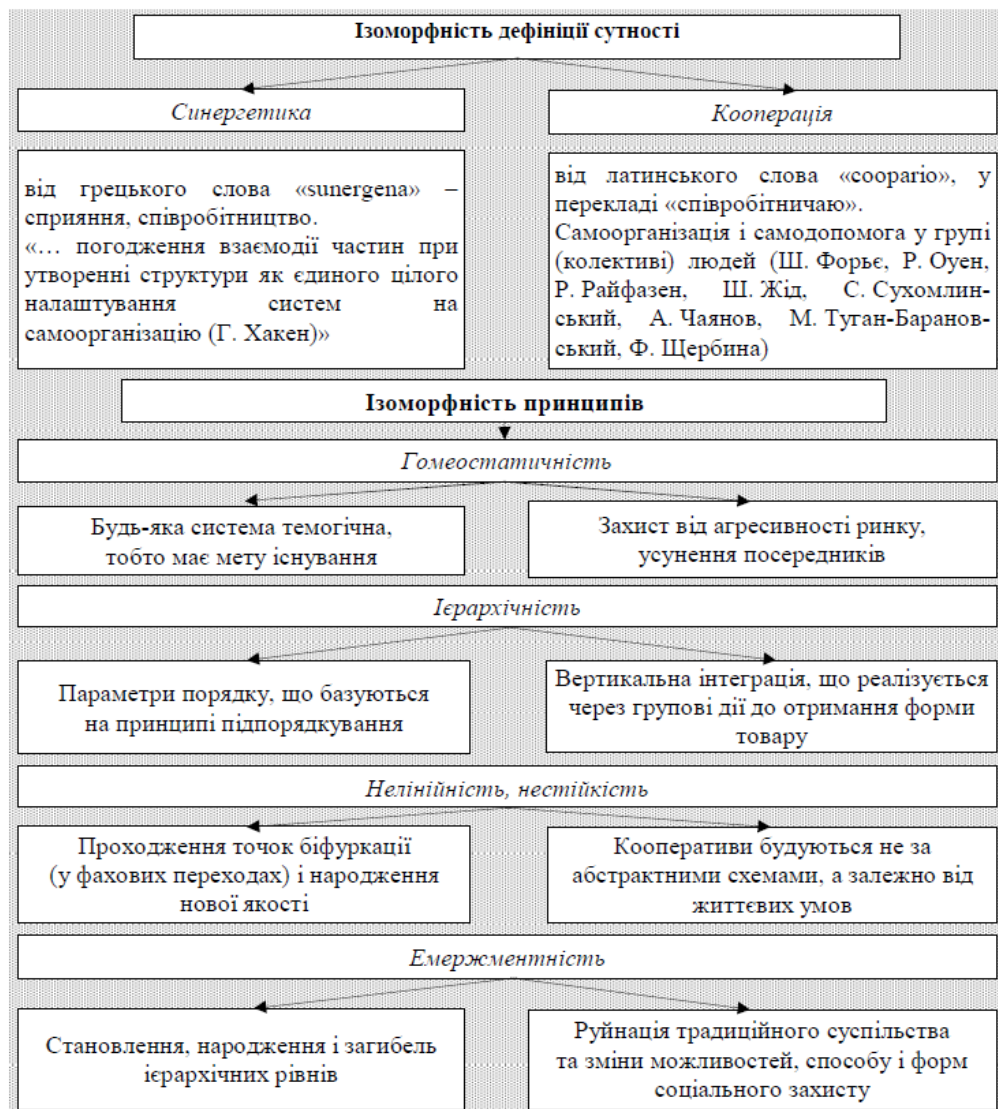

Рис. 1. Ізоморфність понять і принципів синергетики та кооперації

Джерело: власні дослідження.

Метою розвитку сільської кооперації на сільських територіях є формування відповідних організаційних структур, які замінять посередницькі комерційні структури на селі, що дасть змогу забезпечити виробництво сільськогосподарської продукції в межах раціональних організаційно-виробничих структур,

сформувати оптимальну галузеву структуру виробництва, у тому числі й глибоко спеціалізовану, забезпечити членів кооперативних об'єднань робочими місцями, знизити собівартість продукції та підвищити дохідність виробництва тощо.

За результатами обговорення ініціативи «Рідне село» та, відповідно, до опрацьованих понад 600 анкет опитування, від сільських та селищних рад внесено пропозиції щодо створення на території Житомирської області 759 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, в т. ч.: переробних – 75, заготівельно-збутових – 272, постачальницьких – 13, сервісних – 81, багатофункціональних – 318. Така висока планка кооперативного руху на Житомирщині. На нашу думку, програмі «Рідне село» сприятиме гештальтний підхід до формування кооперативних структур.

Гештальт-підхід з'явився на стику культурних епох, що знаменують трансформацію багатьох областей знання. У другій половині минулого століття епоха модерна, з характерними для неї раціоналізмом і вірою в об'єктивність, змінилася епохою постмодерна, відмінною рисою якої було заперечення якої б то не було об'єктивної реальності. Таким чином, гештальт-підхід виявився в авангарді постмодерністської революції. Визначення місця гештальтів у сучасній культурі та науці – одна з найскладніших і суперечливих проблем, пов'язаних з питанням про їх приналежність до якої-небудь з відомих сфер життєдіяльності людини.

Поняття «гештальт» *Gestalt* (нім.) – це фігура, образ бачення, уява, контур рельєфності, цілісності. Характерно виражений у статті Х. Еренфельса «Про якість функції», В. Кьолера «Фізичні гештальти у спокої і стаціонарному стані», розробки Фредеріка і Лаури Перлз у галузі психології засвідчують, що гештальт – це цілісний образ (уява) будь-якої структури, що практично не виводяться з компонентів, які її утворюють, а сам гештальт – це просторово-наочна форма предметів (явищ, схем, подій), що сприймаються, чий властивості неможливо зрозуміти сумуванням властивостей їх частин.

Рис. 2. Дерево гештальту

Джерело: власні дослідження.

Взаємодія складових дерева холізму (цілісності) викликає синергетичний ефект і стійкість самої структури. У центрі структури ми розмістили лідерство як найважливішу складову гешталту, що виходить з багатьох досліджень, портрет самого лідера ми взяли з підручника «Психологія управління» (ЦУЛ, 2014 р., за редакцією Є. І. Ходаківського).

Лідерство буває «вродженим» та «набутим». Головним покликанням лідерів у третьому тисячолітті буде вивільнення інтелектуальної енергії своїх співробітників. Лідери повинні створити у своїх організаціях таку атмосферу, щоб люди фонтанували в ній ідеями, інноваціями, цікавими теоріями. Якщо раніше чітко налагоджену організаційну структуру часто порівнювали із симфонічним оркестром, який підкоряється кожному помаху руки талановитого диригента, то сьогодні доцільніше співставлення – з джаз-бендом. Чим більше імпрвізацій, тим краще.

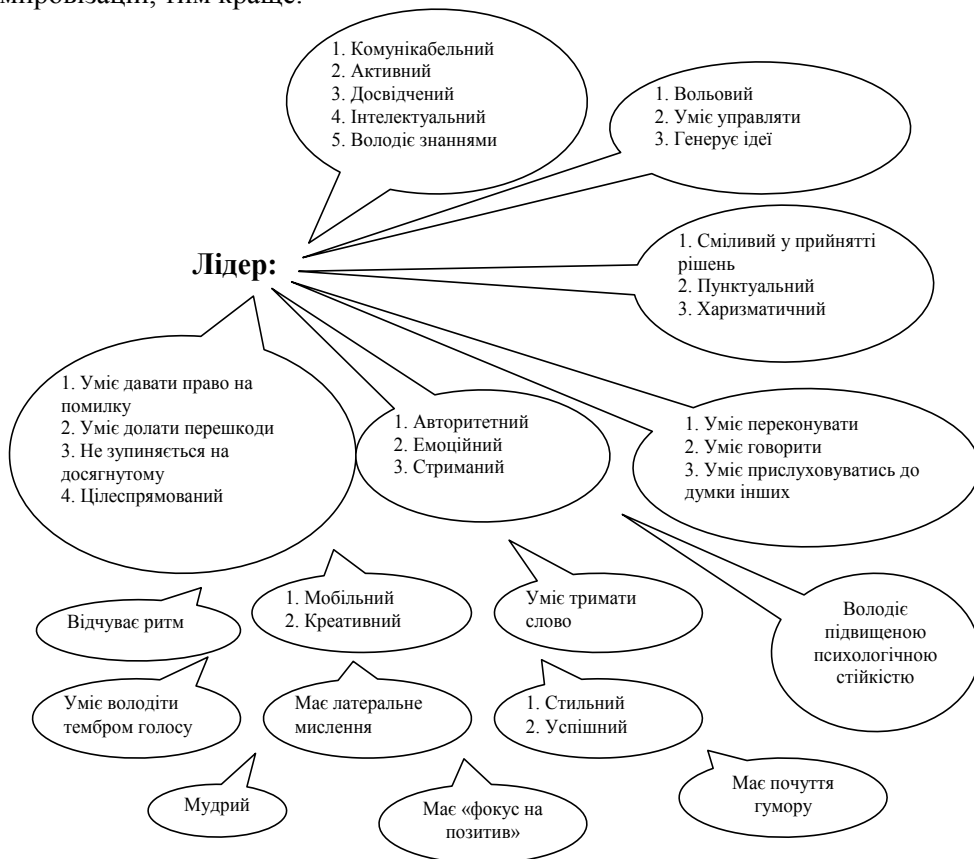

Рис. 3. Портрет лідера

«Ум без смелости неподвижен, смелость без ума губительна»

Джерело: [11, с. 18].

Професор В. Беніс дає короткий курс порад як стати справжнім лідером: 1) будьте самим собою; 2) визначте, що вам краще за все вдається; 3) оточіть себе професіоналами і поведіться з ними так, як би воліли, щоб поводитися з вами; 4) будьте не диктатором, а диригентом; 5) визначтеся з однією – двома головними цілями; 6) порадьтеся із співробітниками, як краще досягти наміченого; 7) похваліть їх за це.

На Житомирщині розробляється проект формування школи таких лідерів на базі ЖНАЕУ, автор цього проекту – Сокальський Сергій Вікторович, доктор філософії в галузі економіки, голова Глибочицької сільської ради Житомирського району, який виконує функції керівника асоціації голів сільських рад. У Житомирській області функціонує 616 сільських та селищних рад. Моделювання соціально-економічних функцій інститутів сільських рад передбачає введення за рахунок місцевих бюджетів посади заступника голови з виконання цих функцій. Озброєні знаннями організації кооперативних процесів та відповідної підготовки в ЖНАЕУ лідерства колективу сприятиме формуванню сільських обслуговуючих кооперативів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Життєдайна ріка кооперації ніколи не висохне, бо поки існує людська свідомість, житиме і кооперація, адже вони завжди поруч. Проте перше і друге, коректно кажучи, слід координувати. Класик вітчизняної кооперації М. І. Туган-Барановський, зважаючи на повні сто років активного опису кооперативних процесів в його творах, наголошував про можливість не лише вижити, але й отримати синергійний (даровий) ефект від розвитку кооперативних процесів. Тим більше, що в Україні тренд динаміки кількості сільськогосподарських кооперативів за останні роки зменшується і становить 0,9 % від усіх агроформувань. Як свідчить історія, розвиток такої самоврядної синергетичної організації, якою є кооперація, не може відбуватися спонтанно. М. І. Туган-Барановський, сприяючи поширенню кооперативних формувань, протягом 1911–1922 рр. опублікував з цієї тематики 25 наукових праць та багаторазово виступав з доповідями (промовами).

Перспективи подальших досліджень модернізації та корегування кооперативних процесів на методологічній основі синергетики й гештальтного підходу будуть визначені гештальти набутого лідерства в обслуговуючій кооперації на селі.

Література

1. *Бабенко С.* Українська кооперативна ідея в загальноєвропейському контексті / *С. Бабенко, С. Гелей* // К.: «Вісті СТУ». – 2003. – 160 с.
2. *Вознюк О.* Синергетичні ефекти в сучасних формах організації бізнесу / *О. Вознюк* // Синергетика процеси самоорганізаційних, технічних, технологічних та соціальних систем : матеріали методичної і Всеукраїнської наукової конференції. – Житомир : ЖДТУ. – 2003.
3. *Грабар І. Г.* Синергетика економічних систем : навч. посіб. / *І. Г. Грабар, Є. І. Ходаківський, О. В. Вознюк, Л. Ю. Возна* та ін. – Житомир. – 2003. – 244 с.
4. *Завадский И. С.* Управление сельскохозяйственным производством / *И. С. Завадский*. – К. : «Высшая школа». – 1978. – 312 с.

5. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – К. : Логос. – 1996. – 256 с.
 6. Канінський П. К. Розвиток обслуговуючої кооперації в сільському господарстві України / П. К. Канінський, В. К. Збарський, В. О. Цимбал; за ред. професора В. К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ НААНУ. – 2010. – 224 с.
 7. Кизима В. Наёмный труд и самоуправление / В. Кизима // Вибір. – 1996. – № 1–2. – С. 58–71.
 8. Саймон Герберт А. Менеджмент в организациях : сокращ. перевод с англ. / Саймон Герберт А., Стимбург Дональд У., Томпсон Виктор А // Общ. ред. и вступ. статья А. М. Емельянова и В. В. Петрова. – М.: Экономика. – 1995. – 335 с.
 9. Туган-Барановський М. І. Політична економія: курс популярний. / М. І. Туган-Барановський. – К.: Наукова думка. – 1994.
 10. Ходаківський Є. І. Праксеологічні підходи в менеджменті : [навч.-метод. посіб.] / Є. І. Ходаківський, І. В. Кучерук, Ю. В. Богоявленська. – Житомир: ЖІТІ. – 2001. – 108 с.
 11. Ходаківський Є. І. Психологія управління : підручник, 4-те вид., пероб. та доп. / Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленська, Т. П. Грабар. – К. : «Центр навчальної літератури», 2014. – 488 с.
 12. Ходаківський Є. І. Синергетична парадигма економіки : монографія / Є. І. Ходаківський, І. Г. Грабар, Ю. С. Цаль-Цалко, І. Є. Януль та ін. – Житомир. – 2007. – 160 с.
 13. Шелухін П. Т. Удосконалення управління діяльністю підприємства в умовах невизначеності на основі розробки системи гештальтів (образів) / П. Т. Шелухін // Економіка та стратегія розвитку підприємств: монографія ; за заг. ред. д.е.н., проф. В. К. Данилка. – Житомир. – 2010. – 284 с.
-